

עע"מ 7906/22

בבית המשפט העליון
בשבתו כבית משפט לערעורים בעניינים מנהליים

המערערים :

בראון ----- (קטיין/ה) ואח'
 כולם ע"י עו"ד הרן רייכמן
 וע"י עו"ד טל חסין מהאגודה לזכויות האזרח בישראל

-נגד-

המשיבים :

1. ראש עיריית תל אביב-יפו
2. מנהלת מינהל חינוך בעיריית תל אביב-יפו
3. עיריית תל אביב-יפו
4. שר החינוך
5. מנהלת מחוז תל אביב, משרד החינוך
6. משרד החינוך

תגובת העותרים להודעת העדכון מטעם המשיבים

בהתאם להחלטת בית המשפט הנכבד מיום 10.9.2025 מתכבדים המערערים להגיש את תגובתם להודעת העדכון מטעם המשיבים שהוגשה ביום זה.

1. נפתח בכך, שהודעת העדכון האחרונה של המשיבים אינה אלא גרירת רגליים, הממשיכה את הפגיעה האדירה במרבית ילדי מבקשי המקלט בתל אביב-יפו אשר נותרו במסגרות חינוך נפרדות, שאינן הולמות ולו במקצת מדינה מפותחת בשנת 2025. לא נלאה מלהזכיר, שחינוך בהפרדה פוגע בזכויותיהם הבסיסיות של הילדים לחינוך, לכבוד ולשוויון. מרבית הילדים הלומדים במסגרות סגרגטיביות נותרים מאחור במכלול היבטים - חינוכיים, רגשיים וחברתיים. הנזק הקשה שנגרם לתלמידים אינו נובע מאיכות צוותי החינוך או מתכניות הלימוד בבתי הספר הנפרדים. הוא אינהרנטי לחינוך בהפרדה, כפי שמתריעים המערערים שנים ארוכות.
2. למעלה משנתיים חלפו מאז אישר בית המשפט הנכבד ביום 12.6.2023 לקיים פיילוט של שילוב התלמידים מבקשי המקלט בבתי ספר בהם לומדים ישראלים ותיקים, לכאורה לצורך בחינת הסוגיה על ידי המשיבים והכרעה בה, כאילו יש בכלל צורך לבחון את העקרון החינוכי, המשפטי והחברתי לפיו "נפרד אינו שווה". ניתן היה לצפות, כי המשיבים יעשו כל שביכולתם על מנת להשקיע את המשאבים הנדרשים להצלחתו, וכי כבר יהיו בידיהם נתונים מחקרניים שיהוו בסיס להחלטתם. אולם הדרך לא אצה להם. על כן נכנס הפיילוט לשנתו השלישית, כשבידי המשיבים אין מידע מקיף, או אפילו תחילתן של מסקנות.
3. המערערים השתוממו למקרא דברי המשיבים בסעיף 17 להודעתם, לפיהם "חל עיכוב בהשלמת איסוף הנתונים וניתוחם בשל פרוץ המלחמה מול איראן בחודש יוני 2025, ואלה אמורים להתקבל במהלך חודש ינואר 2026". זאת, הן בשל כך שהמלחמה עם איראן נמשכה 12 ימים בלבד, ובפרט בשל כך שהדבר סולל בבטחה את דרכם של מרבית התלמידים להמשך לימודים בהפרדה גם בשנת הלימודים הבאה, למעט מיעוט תלמידים שישתלב בשנת פיילוט נוספת. את מחיר האדישות משלמים ילדי מבקשי המקלט.

4. המערערים סבורים, כי הגיעה העת לקבל הכרעה מהותית בסוגיה. גוף מחקר נכבד, העוסק בשילובם של ילדי זרים ופליטים בקרב אוכלוסיות ותיקות במדינות שונות, אליו הפנו המערערים החל מההליך בבית משפט קמא, מהווה עדות מספקת לחיוניות השילוב ולהצלחתו עבור כלל התלמידים. לצד אלה, מבקשים המערערים להציג ממצאים ראשוניים ממחקר שנערך בפקולטה לחינוך באוניברסיטת חיפה בהשתתפות מומחים למשפטים ועבודה סוציאלית, ואשר בחן את הצלחת השילוב מנקודת מבטם של הורים לילדים מבקשי מקלט ששולבו בפיילוט ושל הורים מבתי הספר הקולטים (ד"ר יעל מאיר, ד"ר יעל ענב, ד"ר מעין רביד וד"ר שלי אינגדאו, "חוויות ותפיסות הורים תושבי תל אביב על תוכנית הפיילוט לשילוב ילדי.ות מבקשי.ות מקלט משכונות הדרום בבתי הספר היסודיים במרכז וצפון העיר בשנת הלימודים תשפ"ד, ספטמבר 2025 (להלן: המחקר)).

5. בהמשך יעמדו המערערים בקצרה על אי דיוקים שנפלו בעדכון המשיבים, ועל מספר כשלים בפיילוט בדפוסו הנוכחי, אשר לעמידה עליהם עשויות להיות השלכות על כל מדיניות עתידית שתסיים את הסגרציה בחינוך.

א. הצגת המחקר: חוויות ותפיסות הורים את הפיילוט

6. במחקר התבצעו ראיונות איכותניים עם 32 הורים מבתי הספר בהם מתבצע הפיילוט: 22 הורים לילדי מבקשי מקלט שהשתתפו בפיילוט בשנתו הראשונה, תשפ"ד, ו-10 הורים ישראלים ותיקים. תמצית המחקר ומסקנותיו מופיעות כבר בפתח הדו"ח (הדגשים נוספו):

"הורים מבקשי מקלט תיארו את החינוך כערך עליון וכמנוף ליציאה ממעגלי עוני והדרה. הם הביעו רצון שילדיהם יזכו לשייכות מלאה בחברה הישראלית ולחינוך שוויוני. **ההורים ציינו שיפור ניכר במוטיבציה, בהישגים הלימודיים ובביטחון העצמי של הילדים ששולבו בפיילוט, בהשוואה לאחיהם הלומדים במסגרות המופרדות.** הם הדגישו את הערכתם לקשר האישי והאמפתי עם צוותי החינוך בבתי הספר בצפון העיר, לצד ההשקעה הרבה שהם נדרשים לה מבחינה לוגיסטית ומעשית, אותה הם תופסים כהשקעה חיונית לעתיד ילדיהם.

הורים ישראלים תפסו את השילוב כחיובי וכתורם לחינוך ילדיהם לערכים של שוויון, קבלת האחר וסובלנות. הם דיווחו כי השילוב לא פגע ברמת הלימודים בכיתה, וציינו שילדיהם קיבלו את ילדי הפיילוט כחברים. סוגיות של שונות תרבותית נענו בשיח ערכי מצד ההורים. עם זאת, הם הצביעו על אתגרים בהיבט החברתי מחוץ לשעות הלימודים, הנובעים בעיקר ממרחקים גיאוגרפיים ומפערים תרבותיים. בנוסף, הם מתחו ביקורת על היעדר התמיכות המערכתיות, לרבות דמות פרויקטור, סיוע בצהרונים, שירותי תרגום וגישור, אשר הקשו על הצלחתו המלאה של השילוב. למרות נקודות המוצא השונות, **שתי קבוצות ההורים ראו בשילוב הזדמנות חינוכית וערכית משמעותית לילדיהם, אך בעוד שהורי מבקשי המקלט הדגישו בעיקר את תרומתו לחינוך שוויוני, לשייכות ולשבירת מעגלי הדרה, ההורים הישראלים התמקדו בקידום ערכים של סובלנות ושוויון בתוך החברה הישראלית,** לצד ביקורת על היעדר התמיכות המערכתיות הנדרשות להצלחת התהליך.

מסקנות והמלצות: לתפיסת ההורים הפיילוט היה מוצלח, הוביל לשיפור ניכר במוטיבציה, בהישגים ובתחושת השייכות של ילדי מבקשי המקלט, וחיזק את תחושת הערכיות והחוסן החברתי בקרב הורים וילדים ישראלים. עם זאת, המחקר מצביע על פערים מערכתיים שיש לתת להם מענה:

- בחירה קפדנית של בתי ספר מתאימים לשילוב, בפרט כאלה שיש בהם מוטיבציה מצד הצוות החינוכי לקליטה.
- מינוי רכז.ת ייעודי.ת לניהול ולתכלול התכנית.
- בניית תשתיות עבודה עם הורים - הן בקהילת מבקשי המקלט והן בקהילת ההורים הישראלים.
- **טיפול באתגרים תפעוליים (הסעות, צהרונים, "בית הספר של החופש הגדול")**.
- הוספת שירותי גישור ותרגום להורים מבקשי מקלט.

דו"ח ממצאים ראשוניים של המחקר מצורף **כנספח א'**.

7. במסגרת המחקר סוקרות החוקרות את הספרות העדכנית העוסקת באינטגרציה של ילדי מבקשי מקלט ופליטים, ומבהירות כי רובם ככולם של המחקרים:

"מעידים כי חינוך משלב ואיכותי של פליטים ומבקשי מקלט הוא חיוני להבטיח עתיד טוב יותר לקבוצות אלו ולמדינות הקולטות אותן; ומצביעים על שילוב בחינוך כמייצר תמיכה ברווחה אישית, תחושת שייכות והשתלבות חברתית, יצירת הזדמנויות ותמונת עתיד (כלכלית ומקצועית). כל אלו עומדים בקנה אחד עם מחויבויות בינלאומיות לזכויות הילד ולחינוך שוויוני (European Union Agency for Fundamental Rights, 2023)".

8. החוקרות מתייחסות אף לתנועת הפליטים הגדולה בעולם, לרבות שילובם של 700,000 תלמידים אוקראיניים במסגרות החינוך במדינות שונות באירופה, וקובעות כי: **"גם במדינות שבהן מתחנכים ילדי מבקשי מקלט במסגרות ייעודיות בתחילה, להשלמת חסכים שפתיים וחינוכיים, בהמשך הם משולבים בלימודים לצד ילדים אזרחי המדינה"**.

9. חשובה לא פחות היא קביעתן, לפיה תהליכי אקולטורציה (חיברות, השתלבות) חיוניים להתפתחות תקינה של ילדים מרקע של הגירה ולשילובם בחברה:

"מאחר ותהליכי אקולטורציה הם קריטיים להתפתחות תקינה של ילדים ובני נוער מרקע של הגירה, ובית הספר הינו אחד המוקדים המשמעותיים ביותר לתהליכים אלו, אין להמעיט בחשיבות למידת ילדי מהגרים בבתי ספר משלבים ואיכותיים. שילוב מוצלח משפיע על יכולת התפתחות נורמטיבית והתנהלות מותאמת, כולל ניהול יחסים בין-אתניים תקינים, מסוגלות חברתית ורגשית, ופיתוח יכולות קוגניטיביות ואקדמיות (Motti-Stefanidi, Berry, et al., 2012). קשיי אקולטורציה נבחנו בקרב מבקשי מקלט בישראל והעלו תובנות מדאגות ביחס לסוגיות בבריאות הנפש של חברי הקהילה, בשל מדיניות ההדרה המופעלת כלפיהם בארץ (Nakash et al. 2015). על סמך כל הכתוב לעיל ניתן להסיק כי ילדי מבקשי מקלט מצויים בסיכון כפול למשבר אקולטורציה: ראשית כחלק מקבוצת מהגרת, מובחנת על פי צבע עור, שמודרת לשולי החברה הישראלית; ושנית כקטינים בשלב התפתחותי קריטי, אשר גדלו במסגרות חינוך נפרדות שלא אפשרו תהליכי אקולטורציה מיטיבים".

10. התמות השונות שעולות מהראיונות, מעידות על כך שהורים לילדי מבקשי מקלט רואים בחינוך ערך מרכזי לחיי ילדיהם ומשקיעים מאמצים רבים על מנת להבטיח שהם יקבלו חינוך איכותי. ההורים חווים כאב עמוק ומביעים תסכול נוכח ההשפעות השליליות של חינוך בהפרדה. עבורם, חינוך אינו רק זכות בסיסית אלא מנוף לשיפור איכות החיים וליצירת הזדמנויות עתידיות. חינוך משולב הוא גם פתח לתחושת שייכות לחברה הישראלית, תוך הדגשת הצורך בהשתלבות חברתית מלאה. לתפיסתם, החינוך בהפרדה השפיע לרעה על תחושת השייכות של ילדיהם. מבחינתם, הצורך בשייכות חשוב אף יותר מצמצום הפערים הכלכליים. במטרה להפחית את החשש מהשתלבות בחברה, הם מעבירים לילדיהם את המסר שהם שווים כמו כל ילד אחר. הם רואים במפגש עם ילדים ישראלים ערך תרבותי וחברתי רב החשוב להתפתחות ילדי מבקשי המקלט.

11. חיונית לענייננו במיוחד הקביעה, **כי ההורים מדווחים על פערים משמעותיים בין ילדים המשתתפים בפיילוט לבין אחיהם הלומדים במסגרות מופרדות**. הילדים בפיילוט מפגינים יכולות קריאה, כתיבה וחשבון גבוהות מזו של אחיהם הלומדים בהפרדה ואף ביטחון עצמי גדול יותר, הן בלימודים והן במצבים חברתיים. לימודים בשילוב הזניקו אותם קדימה, לעומת הקיפאון האקדמי של אחיהם.

12. עוד יש להדגיש, כי ממצאי המחקר מלמדים על שיפור בכישורי החיים וההתארגנות של הילדים בשילוב, על התלהבות ללכת לבית הספר, ועל שביעות רצון והוקרת תודה כלפי צוותי החינוך, בגין האופן בו קיבלו את ילדיהם ובשל התקשורת הרציפה, היומיומית עם המורים. זאת לעומת חוויית אדישות, הזנחה וזלזול, המאפיינת לתפיסתם את הלימודים בהפרדה. הממצאים מלמדים אף שתחושת השייכות, של הילדים והוריהם, נובעת גם מהקשר עם ההורים הישראלים ונכונותם לסייע בשלל היבטים, לימודיים וחברתיים.

13. ההורים הישראלים שהתראיינו למחקר הדגישו את חשיבות השילוב הן לילדי מבקשי המקלט והן לילדיהם. יחד עם זאת, הם הדגישו את הצורך בהשקעות מערכתיות כדי לטייב את התהליך ולמקסם את הצלחתו. הם גם הצביעו על קשיים הנובעים מהריחוק הגיאוגרפי בין בתי הילדים, והדגישו את היעדר התמיכות המערכתיות, לרבות "מחסור במשאבים ותמיכות מערכתיות הנדרשות ליישום הפיילוט, כגון נוכחות של אנשי צוות ייעודיים או פרויקטור שינהל את התהליך באופן מתכלל... בהיעדר תמיכה מספקת מצד המערכות הפורמליות, נדרשו ההורים עצמם ליזום פתרונות פרטיים, ובהם ארגון משפחות מלוות, הנגשת מידע, ואף סיוע נקודתי במטלות קהילתיות כגון החלפת תחפושות בפורים. **ההורים הישראלים ציינו את הקלות שבה ילדיהם מקבלים גישה למשאבים חינוכיים, לעומת ילדי הפיילוט, שאינם זוכים לסיוע מתאים בשל מעמדם**"

14. בסיכום הממצאים כותבות החוקרות כי:

"הממצאים שעלו במחקר הנוכחי מחזקים את ההבנה כי מדיניות של חינוך נפרד לילדי מבקשי מקלט מובילה לפערים לימודיים, רגשיים וחברתיים (אביאל, 2023; מוניקנדס-גבעון, 2022; ספרית לוינסקי וא.ס.ף, 2019). ההורים מבקשי המקלט תיארו את הכאב העמוק שגרמה ההפרדה ואת תחושת ה"חינוך במחסנים", **לצד תחושת ההתקדמות והמסוגלות של ילדיהם ושללהם עצמם בעקבות ההשתלבות בפיילוט**. הדבר עולה בקנה אחד עם הממצאים שהוצגו בעתירה לבית המשפט העליון (עע"מ: 7906/22), שם הודגש כי שילוב בחינוך תורם להדבקת פערים, מיצוי פוטנציאל לימודי וחברתי וצמצום תיוג שלילי. חשוב לציין בהקשר זה את החשיבות של שילוב קבוצה של תלמידים ולא תלמידים בודדים,

כדי להקל על תהליכי השילוב, כפי שנעשה. עוד יש לציין כי גם במדידות או מחקרים נוספים שעשויים להיערך לא צריכה להיות ציפייה להשוואת פערים לימודיים או אחרים בין הילדים, מדדי ההערכה להצלחה צריכים להסתמך גם ובעיקר על תחושת הורים, ילדים, וצוותי חינוך כי חוו את ההשתלבות באופן מוצלח.

בהקשר זה, נקודת מבטם של ההורים הישראלים כפי שעלתה מהמחקר הנוכחי מחזקת גם היא את ההנחות התיאורטיות והאמפיריות בספרות, לפיהן אינטגרציה מושכלת בבתי הספר תורמת לא רק לילדים המהגרים אלא גם לילדים בחברה הקולטת (דהאן, 2018). ההורים תיארו כיצד ילדיהם נחשפו לערכים של סובלנות, הכלה והכרה בשונות, מבלי שדבר זה פגע ברמת הלימודים. בכך הם מהדהדים את ממצאי הספרות הבינלאומית (Arar, 2020; McIntyre & Neuhaus, 2021; Ficarra, 2017; פליטים ומבקשי מקלט מיטיבה עם כלל התלמידים ותורמת לחוסן החברתי של החברה הקולטת. ”

15. הנה כי כן, כצפוי, גם ממצאי מחקר זה מעידים על כך שתהליך האינטגרציה הכרחי וקריטי להתפתחותם התקינה - החינוכית, הרגשית והחברתית, של ילדי מבקשי המקלט. המערערים יבקשו להדגיש עוד כי כמו כל תהליך חינוכי משמעותי, אינטגרציה אינה פיקניק ואינה נטולת קשיים, גם משמעותיים. אולם הרווח שבה לכלל התלמידים, ולחברה כולה, הוא עצום.

ב. התפתחויות במצב העובדתי המחייבות התקדמות לעבר קבלת ההחלטות

16. מאז הוגש הערעור בנובמבר 2022, והתקבלה ההחלטה לביצוע פיילוט, חלו התפתחויות עובדתיות, שחלקן כבר הוזכרו בהודעות קודמות, אשר מעידות על החשיבות שבקבלת ההחלטות בתיק ומעבר לאינטגרציה מלאה, ואף מקלות על ביצועה.

17. **רבים ממבקשי המקלט עזבו את תל אביב ואת ישראל:** מצבה הכלכלי והחברתי של קהילת מבקשי המקלט בעיר תל אביב, אחרי תקופת הקורונה ופריצת מלחמת "חרבות ברזל", הפך לקשה מתמיד. כזכור, מדובר באוכלוסייה פגיעה, שאינה מקבלת תמיכה כלשהי מהמדינה. כ-85% מהקהילה סובלים מאי ביטחון תזונתי (ראו לעניין זה דו"ח מרכז א.ס.ף ומרכז אדווה, "עניים שלא נספרים – עוני, בטחון תזונתי ורווחה כלכלית בקרב מבקשות ומבקשי מקלט בישראל", מאי 2025).

18. מצב דברים זה, לצד ייאוש של הורים רבים מההפרדה בחינוך והשלכותיה על ילדיהם, כמו גם המהומות בין "תומכי המשטר" ל"מתנגדי משטר", הובילו רבים מקהילת מבקשי המקלט לעזוב את תל אביב. מי שהצליח עזב את ישראל. אחרים העתיקו את חייהם לערים אחרות, שיוקר המחיה בהם פחות, ומתקיימים בהם לימודים אינטגרטיביים.

19. מצב דברים זה, ומספרם ההולך ופוחת של ילדי מבקשי המקלט הלומדים בעיר, מאפשרים למשיבים לבנות תכנית אינטגרטיבית שלמה וכוללת, שתחול על כלל התלמידים. החיוניות שבכך גוברת, נוכח העובדה כי מי שעזב את תל אביב ואת ישראל נמנה על המשפחות החזקות יותר מקרב מבקשי המקלט. מי שנותרו מאחור הן המשפחות המוחלשות יותר, שזקוקות לכך ביתר שאת.

20. **מצבי סיכון והידרדרות לעבריינות:** כפי שהתריעו המערערים וארגונים שונים אשר עובדים עם אוכלוסיית מבקשי המקלט - הזנחת המדינה את מבקשי המקלט בכלל ואת ילדיהם בפרט, והיעדר האופק לשילוב במוסדות אקדמיים ולרכישת מקצוע והשכלה גבוהה, מובילים נערות ונערים בוגרי

החינוך הנפרד למצבי סיכון קשים, לרבות שימוש עודף באלכוהול וסמים. הם אף הופכים אותם לטרף קל בידי גורמים עברייניים. רבות נכתב לאחרונה על כנופיית ה-SSQ, המטילה חיתתה בדרום תל אביב (לעניין זה, המאפיין בעיקר צעירים בוגרי מוסדות החינוך הנפרדים, ראו גם איילת שני, "יש שם ילדים שמרוויחים יותר ממני, שיודעים מה הם שווים. הם לא יורידו את הראש", **הארץ**, 10.9.2025).

21. מצב דברים זה, אשר נובע במידה רבה מהחינוך הנפרד ומהשלכותיו על בוגריו, מחייב שינוי מהותי במדיניות החינוך, הן עבור ילדי מבקשי המקלט והן בשל האינטרס הציבורי הכולל. ממצאי המחקר שצורף כאן מעידים על לימודים בשילוב ככלי משמעותי ביצירת תחושת שייכות ומעורבות בחברה, בהימנעות ממצבי סיכון והידרדרות לעבריינות, ובהענקת חוסן לילדים ודרכם למשפחה כולה.

22. **מדיניות ההפרדה המכוונת מתרחבת:** כפי שטענו המערערים בעבר, קיומם של מוסדות חינוך נפרדים אינו גזירת גורל. במידה רבה הוא נובע ממדיניות רישום מתוכננת וברורה. כזכור, בשנת הלימודים תשפ"ד נסגרו בתי הספר הסגרגטיביים "קשת" ו"גוונים" בשל הירידה הניכרת במספר ילדי מבקשי המקלט המתחנכים בתל אביב. תחת שיבוצם המתבקש במוסדות אינטגרטיביים, בחרה העירייה לשבצם במוסדות חינוך נפרדים אחרים, בבתי הספר "ירדן" ו"ביאליק".

23. בדומה, בסוף שנת 2022 החליטה העירייה להעביר את תלמידי חטיבת הביניים "ביאליק" למוסד חינוכי חדש (בשל קליטת ילדים נוספים בחינוך היסודי), ברחוב בן אביגדור. גם אז, כלל לא שקלו בעירייה לשנות את אזורי הרישום בהתאם לשינוי במיקום בית הספר כך שניתן יהיה להבטיח שילוב בין תלמידים, והותירו את ההפרדה בעינה. גם בשל מגמה זו, של הרחבת ההפרדה, נובעת הדחיפות שבדיון בסוגיה העקרונית, וקבלת החלטה בה.

ג. אי דיוקים והטיות בעדכון המשיבים

24. כאמור בפתח הדברים, המערערים אינם סבורים שבמרכז הדיון המתקרב יש ליתן דגש על טיוב הפיילוט. עם זאת, לא ניתן לחתום תגובה זו ללא התייחסות לנתונים לכאורה שעליהם מצביעים המשיבים בהודעת העדכון מטעמם. המערערים מבקשים להדגיש, כי אין בדברים שלהלן הטלת דופי בבעלי תפקידים כאלו ואחרים, וכי הם מעריכים את שיתוף הפעולה עם גורמים שונים, לרבות באות כוח המשיבים והאחראית על הפיילוט מטעם משרד החינוך. המערערים רק מבקשים להצביע על חלקיות הנתונים שהוצגו, ועל קשיים מבניים בפיילוט, המחבלים בהצלחתו. נפתח בנתונים.

25. **מספר התלמידים הלומדים באינטגרציה:** המשיבים הציגו נתונים חלקיים, שעשויים להטעות, על מספר התלמידים הלומדים בשילוב. כך, למשל, במניין התלמידים הלומדים בבתי ספר מעורבים לא נמנו תלמידים המשובצים בבתי ספר בדרום ובמרכז תל אביב שאינם חלק מהפיילוט. למיטב ידיעת המערערים, בבית ספר שפירא, בית ספר אינטגרטיבי בדרום העיר, הסמוך לבתייהם של התלמידות והתלמידים מבקשי המקלט, אוכלוסיית ילדי מבקשי המקלט עומדת על כ-30% מכלל התלמידים. בדומה, נעדרו מהנתונים גם תלמידים מבקשי מקלט שנרשמו לבתי הספר דרויאנוב, הגליל (שגם בו הרכב ילדי מבקשי המקלט עומד על כ-30%), דקל, ועופרה חזה, כמו גם אלה המשולבים בבית הספר בלפור. העדכון אף לא מתייחס למספרם הכולל של תלמידים אלה בשכבות השונות, נתון שחיוני להבנת התמונה הכוללת.

26. חמור מכך. בסעיף 9 להודעת המשיבים נכתב, כי "מרבית העזיבות (את הפיילוט) נעוצות בבקשות הורים להחזיר את ילדיהם לבתי הספר שבקרבת מגוריהם". נתון זה אינו עולה בקנה אחד עם נתוני המשיבים עצמם שצורפו כמש/1, לפיהם מרבית העזיבות נובעות משינוי כתובת מגורי המשפחה לרבות עזיבת העיר והארץ. הנתונים עשויים להטעות גם בשל כך שלא נערכת בהם הבחנה בין תלמידים שעזבו את הפיילוט לבתי ספר נפרדים הסמוכים לסיתם או לבתי ספר משלבים באזור מגוריהם. בנוסף, מתעורר ספק האם נערכה בדיקה פרטנית מלאה לגבי הטעמים לעזיבה, למשל במקרים שבהם העזיבה לבית ספר בדרום העיר התבצעה כתחנת ביניים במעבר לעיר אחרת.
27. לשם המחשה, בכל הנוגע לשנת הלימודים תשפ"ה טוענים המשיבים, כי 24 תלמידים עזבו את הפיילוט (מספר התלמידים המופיע בעדכון מטעמם, 34, הוא טעות בחישוב). מתוך העוזבים 11 עברו לבתי הספר האזוריים, ארבעה עברו לדירה אחרת, אחד עזב את הארץ וחמישה עזבו את העיר. אלא שלמערערים ידוע שלפחות שתי משפחות עזבו את ישראל, שישה ילדים (ולא ארבעה) עברו לבתי ספר משלבים בדרום העיר או שעברו שכונה ונקלטו בבית הספר בה, ו-10 ילדים (ולא חמישה, כפי שצויף) עזבו את תל אביב. כך, שמנתוני המערערים, מתוך 11 התלמידים לגביהם ציינו המשיבים שהם חזרו לבתי הספר האזוריים – שמונה עזבו את הארץ או עברו למוסדות משולבים.
28. לגבי שנת הלימודים תשפ"ו קובעים המשיבים, כי שבעה תלמידים חזרו לבתי ספר בדרום העיר. המערערים מכירים שלושה תלמידים שעברו לבתי ספר משולבים בדרום העיר, ותלמיד שעזב את הפיילוט והשתבץ זמנית בבית ספר נפרד לקראת מעבר לעיר חדשה.
29. מעבודה יומיומית ורצופה עם קהילת מבקשי המקלט וליווי המשפחות עולה, אם כן, שהסיבות העיקריות לעזיבת הפיילוט הן שינוי כתובת מגורים בארץ או בחו"ל, עזיבה בשל קשיים הנובעים מהפרדת אחים במוסדות החינוך, ועזיבה בשל קשיים אינהרנטיים בהוצאת הפיילוט לפועל: עלות הצהרונים והחיוב לקחת בהם חלק, והמרחק הניכר ממקום המגורים לבית הספר. נעמוד על הדברים.
30. **קשיים בהסעות ובצהרונים, ועלותם הגבוהה של הצהרונים:** כפי שעולה גם מהמחקר שצורף לעיל, קיים חוסר משמעותי בהדרכה חיונית לצוותי הצהרונים ובתיווך מול ההורים, ובליווי התלמידים בהסעות. מענים הולמים בתחומים אלה יסייעו ביותר להצלחת השילוב. לצד אלה, מעיבה על הצלחתו עלותם הגבוהה של הצהרונים, יחסית לזו המשולמת בדרום העיר.
31. כבר בעת תכנון הפיילוט, הצביעו המערערים על הקושי הניכר הטמון בחיוב ההורים להשתתף בצהרונים כתנאי להשתלבותם בפיילוט. מעמסה כספית ניכרת זו, המוטלת על אוכלוסייה קשת יום, אף לאחר מתן הנחות, מובילה להוצאת ילדים מהפיילוט. המערערים סברו לתומם, כי למצער קיימת הבנה שמחיר הצהרונים ישווה לזה של הצהרונים בבתי הספר הנפרדים בעיר, אך לא כך היא.
32. המשיבים עדכנו, כי "התעריף עבור השתתפות בצהרון במסגרת הפיילוט עומד על 600 ש"ח לחודש, בדומה לתעריפים הנהוגים בצהרונים המשויכים לתוכנית יום לימודים ארוך (יול"א) בדרום העיר" (להודעתם נלוותה הערה בדבר הקושי שבמתן ההנחה נוכח המחיר הרגיל של 843 ש"ח לחודש שאותו משלמים ההורים הישראליים). קביעה זו מטעה.
33. המשיבים לא טרחו לציין, שבבתי הספר הנפרדים בדרום העיר לא מופעלים "צהרונים המשויכים לתוכנית יום לימודים ארוך", בהתאם להגדרות העירייה, אלא מועדוניות. **מועדוניות אלו, בהם**

שוהים הילדים עד השעה 18:00, זולות יותר (250 ש"ח בתחילת הפיילוט, 400 ש"ח בשנת הלימודים החולפת, בתוספת 100 ש"ח עבור ארוחות. יצוין כי גם עלות זו כבדה על הורים רבים, שנמנעים בשלה לשלוח את ילדיהם למועדניות בבתי הספר הנפרדים).

34. לכך מתווספת העובדה, שקיימת תופעה רווחת של הסעות אשר אוספות את התלמידים מבתי הספר שבפיילוט מוקדם מהנקבע, בין 15:00 ל-16:00, במקום ב-16:30. הקדמת ההסעות מובילה לקיצור זמן השהות בצהרון, ומקשה על הורים עובדים לאסוף את התלמידים החוזרים לביתם.

35. **הנגשת הפיילוט:** חרף האמור בהודעת העדכון בדבר הנגשת הפיילוט להורים, המערערים ישובו וידגישו שגם לקראת שנת הלימודים הנוכחית הליכי הנגשת הפיילוט להורים לקתה בחסר. ההורים למדו עליו, בין היתר, מהודעות SMS שאינן בהירות ונהירות דיין. ללא מאמצים ניכרים שהשקיעו הנהגת הורי התלמידים מבקשי המקלט ונציגות "ספריית גן לוינסקי" גם השנה, לא הייתה נוצרת כמעט מודעות לקיומו של הפיילוט. שיחות טלפון שקיימו הוועד ונציגות "ספריית גן לוינסקי" עם למעלה מ-100 הורים לתלמידי גן שעלו לכתה א' העלו, כי רק חלק קטן מהם הכיר את פיילוט ואת האפשרות להירשם אליו.

36. מצב דברים זה הוביל לכך שחלק מההורים גילו על קיומו של הפיילוט רק לאחר מועד הרישום, לעתים רק בחודשי הקיץ המאוחרים. היעדר הנגשה זה מחייב נכונות מצד המשיבים לרישום מאוחר לפיילוט, ואכן, הם נענו לכך במספר לא מועט של מקרים (בסיוע באות כוח המשיבים). עם זאת, גם הרישום המאוחר והמאבק עליו הובילו לכך שהורים נואשו מהתהליך. הכשלים בהנגשה והצורך ברישום מאוחר אף הובילו לכך **ששני ילדים שביקשו להצטרף לפיילוט סורבו**, למצער עד למועד זה.

37. קשיים אלו מצטרפים לקושי הנובע מכך שאוכלוסיות מוחלשות בישראל ובעולם מתאפיינות באופן שיטתי באי-מיצוי זכויות ובחוסר נגישות לשירותים חברתיים, כך שהם אינם מממשים בפועל את זכאותם לקבל שירותים וקצבאות (ראו בין היתר אבישי בניש ולירון דוד, **זכות הגישה למנהל במדיניות רווחה: על (אי) מיצוי זכויות חברתיות וחובת ההנגשה של החקיקה החברתית**, משפט וממשל יט, תשע"ח). הדברים מאפיינים במיוחד אוכלוסיות מיעוט פגיעות, נטולות תמיכה ולובי, כאוכלוסיית מבקשי המקלט. התהליך בו רישום לבתי הספר מבוסס על בקשות של הורים (להם חסר מידע), מהווה חסם אדיר בפני מימוש האפשרות של ילדיהם לממש את זכותם לחינוך שוויוני.

38. **ריחוק בתי הספר והעברת תלמידים חלף רישומם הישיר:** נקודה נוספת ומשמעותית הפוגמת בנכונות ההורים לקחת חלק בפיילוט, נובעת מהמרחק הניכר של בתי הספר שבפיילוט ממקום מגוריהם. מרבית בתי הספר שלקחו בו חלק לאורך השנים ממוקמים בצפון צפון העיר, מעבר לירקון. זאת, חלף שיתופם בפיילוט של מוסדות חינוך הסמוכים יותר לבתי התלמידים. בהתאם, הורים הביעו חשש ממצבים בו ייקראו להוציא ילד חולה באמצע יום לימודים; ייאלצו לקחת לבית הספר תלמיד שאיחר להסעה מסיבות שונות; והצביעו על המרחק למוסד החינוך המקשה על השתתפותם באסיפות הורים ובפגישות עם הצוות החינוכי. דומה, כי הבחירה בבתי ספר אלה דווקא נובעת מכך שמוסדות החינוך המשתתפים בפיילוט נקבעים **רק לאחר** שמסתיימים הליכי הרישום של התלמידים אזרחי ישראל, כך שבחלקם לא נותר מקום. אם מלכתחילה הרישום לבתי הספר היה כולל את התלמידים מבקשי המקלט, ומאפשר להם רישום אינטגרטיבי במוסדות חינוך במרכז ובדרום העיר, הביקוש לפיילוט היה גדל.

39. קיימים בתל אביב בתי ספר רבים במרכז העיר, הסמוכים יותר לשכונות מגוריהם, היכולים להשתתף בפילוט, ומהווים אלטרנטיבה לבתי הספר הרחוקים (למשל – בתי הספר גבעון, בלפור, ביכורים, גבריאלי, תל נורדאו, טבע ואומנויות, יסודי נווה צדק, הר נבו, אהבת ציון, יפה ירקוני, הנרייטה סולד וארנון). לו תתקבל החלטה על שילוב מלא של מבקשי המקלט במסגרת הליכי הרישום, ולא במסגרת בקשות העברה לאחר שהרישום נסגר, תוכל הרשות להסדיר את אזורי הרישום באופן שיאפשר קליטה מיטבית של התלמידים.

40. **אי הכללת גני הילדים והחינוך העל יסודי בפילוט**: המערערים חוזרים ומדגישים כי הפילוט לא כולל את תלמידי גני הילדים וחיטבות הביניים. העדר אינטגרציה בגיל הרך מובילה לכך שהילדים מתחילים את שנות בית הספר בפיגור התפתחותי, סביבתי, רגשי ולימודי עמוק. דבר זה מחייב תיקון.

41. בכל הנוגע למעבר לחינוך העל יסודי בחטיבות הביניים, אמנם בסיוע ב"כ עיריית תל אביב מרביתן ככולן של בקשות ההעברה התקבלו, אך נוכח הפערים האדירים הנצברים בשלבי החינוך המוקדמים, ובהעדר תכניות מגובות משאבים לשילוב התלמידים (החל מהסעות תלמידים וכלה בתכניות הכלה סדורות), בפועל הדלת לחינוך משלב של תלמידים רבים מבקשי מקלט בחינוך העל יסודי נותרה סגורה.

42. **צורך בתמיכות מערכתיות ובראייה כוללת**: כפי שעולה מהמחקר, וכפי שהצביעו המערערים לא אחת, כדי לייצר תכניות אינטגרציה מיטביות נדרשת תמיכה מערכתית מקיפה, ובראש וראשונה גורם מתכלל, פרויקטור, שימלא תפקיד חיוני: יעקוב אחר הפילוט, ינחה צוותים, ינטר את התהליך ויפתור קשיים המתעוררים לאורך הדרך, לרבות הפעלת מגשרים לשוניים וקהילתיים ומתן הדרכות לצוותים החינוכיים ולמפעילי הצהרונים ועובדיהם. פרויקטור כזה מונה לפילוט בתחילתו, אך פוטר לאחר מספר חודשים.

לסיכום, בשלה העת להכרעה

43. לאור כל האמור, ועל מנת לא להסתפק בשילוב מוגבל מאוד של תלמידים בפילוט, שנה אחר שנה אחר שנה, המערערים חושבים שהגיעה העת להורות למשיבים להגיש כתב תשובה, שיתייחס לסוגיות העקרוניות שעומדות במוקד הערעור, ולקבל בהן הכרעה. הצמצום הניכר באוכלוסיית מבקשי המקלט בעיר, לצד המחיר הכבד אותו משלמים ילדים אלה כבר עתה, ואשר השלכותיו על תפקודם ועתידם קשות, ומשלמים אף בני משפחותיהם והחברה כולה, אינם מאפשרים לעכב זאת עוד.

הודעה זו נתמכת בתצהירה של גבי מיכל שנדר, עו"ס קהילתית בספריית גן לוינסקי.

היום, 15.9.2025

הרן רייכמן

הרן רייכמן, עו"ד

טל חסין

טל חסין, עו"ד

ב"כ המערערים